

Лукін Сергій Юрійович,

к.е.н., доц.,

директор закладу післядипломної освіти

“Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій при Київській обласній державній адміністрації”,

м. Київ

ORCID 0000-0001-6516-5605

УДК 352

doi: 10.34213/ap.19.02.05

ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР МІСТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ПРОЯВУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СУСПІЛЬСТВА

Наведено інтерпретацію поняття “публічний простір міста” як спробу представити його як емпіричний прояв трансформаційних змін суспільства. Представлено термін “простір”, огляд еволюційності поняття “публічний простір міста”; окреслено функціональні аспекти публічного простору міста та основних тенденцій його розвитку на сучасному етапі. Розглянуто важливі напрям зарубіжних досліджень публічних просторів, а саме просторовий аналіз і планувальні аспекти, які на етапі трансформаційних змін суспільства плануються за новою формулою.

Ключові слова: простір; публічний простір міста, емпіричний прояв, трансформація, просторовий аналіз.

Постановка проблеми. Онтологію існування певного індивіда й певної людської спільноти неможливо уявити поза просторово-часовим виміром, просторовим розташуванням і переміщенням. Певною мірою унікальним елементом, з точки зору функціонування і розвитку міст, де одночасно акумулюються результати всіх процесів міських трансформацій, є публічний простір. Дослідження підтвердили, що публічні простори не характеризуються безмісцевістю, а визначаються у своєму формуванні та функціонуванні місцевими традиціями та культурою, наявними ресурсами, формами регулювання. Водночас усім їм притаманні певні загальні функції, властивості, трансформації та їх наслідки. Отже, існує протиріччя між появою кардинально нових умов життя на урбанізованих територіях, зміною в них форм соціальної взаємодії та відсутністю обґрунтованих наукових висновків щодо оптимальних й ефективних способів просторового впорядкування публічного життя у міському середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін “простір” часто використовують у наукових працях з публічного управління, а також у політичних, психологічних, соціальних, історичних, культурологічних і правових дисциплінах. Сьогодні поняття “публічний простір” у наукових дослідженнях з публічного управління та адміністрування є недостатньо вивченим, хоча українськими вченими М. Білінською, В. Бодровим, В. Гошовською, В. Колтун, О. Коротич, Т. Пахомовою, Я. Радиш, І. Розпутенком, В. Скуратівським, Ю. Сурмінім, О. Сушинським, С. Телешуном та іншими воно вже розглядалось з позиції вивчення взаємозв'язку публічного простору та публічної політики, розвитку громадянського суспільства та територіальних громад. Водночас у науці публічного управління та адміністрування ще не сформовано цілісного підходу щодо сутності публічного та публічно-політичного просторів, хоча західноєвропейська наукова думка активно досліджує ці просторові форми протягом кількох останніх десятиріч.

© Лукін С. Ю., 2019

Мета статті – дослідити поняття “публічний простір міста” через емпіричне осмислення трансформаційних змін суспільства, представлених у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Площина публічного простору та межі його публічності надзвичайно різняться в різних містах, суспільствах, трансформуючись під дією економічних, соціальних, політичних, географічних, історичних і культурних чинників. Як “сцена” міської повсякденності й водночас як простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах публічний простір є однією з ключових категорій розуміння урбаністичного способу життя та демократичного управління.

Ця подвійність закріплена тривалою урбаністичною традицією. З часу виникнення в античній Греції демократії як способу управління полісом, який прийшов на зміну тиранії чи аристократії, вона ототожнюється з містом як зі спільнотою повноправних громадян. Публічні простори міст античності – агори грецьких міст та форуми римських – були тими місцями, в яких перетинались і змішувались політика, торгівля і репрезентація. Основним призначенням цих просторів була безпосередня соціальна інтеракція, яка забезпечувала вільну циркуляцію думок, підтримку політичного балансу в державі і не дозволяла посадовим особам поліса узурпувати владу. Звісно, це було можливо лише доти, доки існували самі незалежні поліси.

Публічні простори сучасних міст функціонують набагато складніше. З одного боку, вони надають індивідам можливість соціальної репрезентації й контактів з незнайомцями, можливість зрозуміти свою позицію в суспільстві, а також набуті статусу політичного суб'єкта. Разом з тим (і набагато частіше) публічні простори – це місця, де наділена владою коаліція економічних еліт за допомогою державних апаратів, ЗМІ і професійних творців просторів (архітекторів, дизайнерів, проектувальників, урбаністів, маркетологів) реалізує своє політичне, економічне й культурне верховенство, створюючи “репрезентації простору” [7].

У середині ХХ ст. в науці з'явилися просторові виміри публічної політики, пов'язані з такими категоріями, як “публічний простір”, “публічна сфера” та “публічне поле”. Концептуальна основа “простору” була закладена авторами німецької класичної філософії епохи Просвітництва й Нового часу І. Кантом, В. фон Гумбольдтом, Ф. Гегелем та ін. У сучасній науковій літературі з цієї проблематики можна виділити дві основні позиції, які по-своєму розкривають проблему “простору” та визначають свій рівень осмислення публічної політики. Перша представлена працями авторів, які вважають, що просторову матрицю доречно застосовувати скоріше як метафору, ніж як матеріальну субстанцію, що має прив'язку до конкретної території. Простір, на думку французького представника соціальної географії Б. Верлена, це не емпіричне, а формальне й класифікаторське поняття. Це система координат для фізичних складових дії та позначення для проблем і можливостей, що мають відношення до виконання дії у фізичному світі [4, с. 33].

Інша позиція поширена серед прихильників емпіричних досліджень, де простір – це не абстрактне і загальне поняття, що існує окремо від соціальних подій, як фон або територія, на якій розгортається дія. Водночас його не можна уявити як щось незалежне від того, що відбувається в соціальному світі. Соціальні відносини не просто існують в якомусь обмеженому просторі, а визначають топологію соціальних сутностей, структуру близькості між подіями. Не існує універсального простору соціального світу. У кожній сфері сус-

пільного буття є специфічний простір (публічний, політичний, економічний, соціальний) [5, с. 73]. Простори – це не ізольовані структури, вони всі комунікують між собою, взаємодіють і взаємовпливають один на одного, а також видозмінюються в часі й під зовнішнім впливом різних факторів.

Дизайн публічного простору та аналіз наслідків його функціонування проявляється такими аспектами:

- основним просторовим рівнем досліджень є рівень міських вулиць (вулиця з її пейзажами, “the urban streetscape”) як найбільш публічних і найчастіше використовуваних публічних просторів у повсякденному житті міста;
- відносно оптимістичний погляд на публічний простір, коли соціальна дисфункція розглядається не як визначальна ознака простору, а як виклик, який необхідно подолати за рахунок поліпшення дизайну публічного простору;
- визнання еволюції публічних просторів: старі форми публічних просторів можуть зникати, а натомість створюються нові, або трансформуватись з часом [6, с. 21–22].

Важливим напрямом зарубіжних досліджень публічних просторів є їх просторовий аналіз і планувальні аспекти. Нові публічні простори плануються за такою формулою: “спочатку будівлі, потім простори, потім (можливо) життя” (“first buildings, then spaces, then (perhaps) life”) [2]. Результатом використання цього правила при плануванні просторового розвитку міста є нерівномірний розподіл публічних просторів по території міста із значною диференціацією центр-околиці. Як правило, створення нових публічних просторів планується в інвестиційно найпривабливіших районах, де вже є певна концентрація капіталу. Суттєва різниця в концентрації відкритих публічних просторів міста зумовлює нерівність їх доступності для жителів. Вона проявляється в двох аспектах: у фізичній віддаленості для певних груп людей та у винятковому (ексклюзивному) використанні найближчими заможними мешканцями. Таким чином, окремі території міста стають “пустелями”, а публічне життя подекуди переміщується в нові локації. Д. Кріллі (Darrell Crilley) у книзі “Мегаспоруди і міські зміни: естетика, ідеологія та дизайн” (“Megastructures and Urban Change: Aesthetics, Ideology and Design”) [1] зазначає, що публічне життя за таких умов планується і навмисно створюється у формі театру, має ознаки ретельно зрежисованого спектаклю у місті. Самі ж простори, як зазначають М. Соркін (Michael Sorkin) та Ш. Зукін (Sharon Zukin) створюються як анімаційні (“disneyfying” the space”), або, на думку Я. Гейла, як “кишенькові парки” (“pocket park”). За таких умов навіть створення нових публічних просторів не гарантує їх втрати [3].

Я. Гейл пропонує використовувати для сучасного міського планування протилежний підхід: спочатку необхідно визначити, яке життя планується на конкретній території, які типи публічних просторів будуть необхідні для нього, а вже потім розмірковувати над тим, які будівлі сформувати на цій території для того, щоб підтримати ці публічні простори [2]. Зрозуміло, що це не може бути єдиним правилом для всього міста. Міські проекти, які реалізуватимуться на землях з високою вартістю, будуть орієнтуватись на задоволення інтересів інвесторів та потреб потенційних споживачів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Дослідження публічного простору міста дає доволі різнобічну інформацію про особливості функціонування суспільства, його цінності, пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості та розвитку. Резюмуючи матеріал, викладений у статті, відмітимо таке:

1. Публічний простір є важливим і перспективним об'єктом наукового вивчення. Зважаючи на трансформаційний розвиток суспільства та поступовий перехід до нового дизайну публічного простору міста, дослідження передбачає потребу розробки методологічних засад, зокрема, детальної інтерпретації самого поняття “публічний простір міста” та представлення його системи емпіричних індикаторів, а також деталізації конкретних засобів їх фіксації в емпіричних публічних дослідженнях (тобто розробки та апробації відповідних методів, технік, процедур).

2. Зміни, що відбуваються у соціальному середовищі – в соціальних відносинах, спільнотах, інститутах тощо є цілком природними, що певним чином відбиваються і на публічному просторі – і на самій його організації, і на функціональному призначенні та особливостях публічного використання. Отже, представлені у цій статті сучасні характеристики публічного простору міста, а саме просторовий аналіз та планувальні аспекти, за якими можна прослідкувати зміни, що відбуваються на урбанізованих територіях, ми розглядаємо як один із кроків на шляху побудови методичного інструментарію для дослідження змін у сучасному місті.

Продовження розробки представлених у статті ідей автор вбачає в розкритті евристичного потенціалу дослідження публічного простору міста для виявлення суспільних суперечностей, відображених у публічному просторі; а також розробку конкретного інструментарію для виявлення відображення трансформаційних змін суспільства.

Список використаних джерел

1. Аудит адміністративної діяльності: теорія і практика / пер. з англ. В.Шульга. Київ : Основа, 2000. 190 с.
2. Бенхабیب С. Притязання культури. рівенство и різнообразие в глобальную еру / пер. с англ. ; под ред. В. И. Иноземцева. Москва : Логос, 2003. 350 с.
3. Бірцель Т., Херд-Лаурьот К. Сети в системе многоуровневого управления Европейским Союзом: основные концепции и практический результат. *Демократия и управление: Информационный бюллетень исследовательского комитета РАПН по сравнительной политологии (СП-РАПН)*. - 2012. № 1 (13). С. 53–64.
4. Верлен Б. Общество, действие и пространство. Альтернативная социальная география. *Социологическое обозрение*. 2001. Т. 1. № 2. С. 26–47.
5. Мальчѐнков И. Е. Паттерны социального пространства в современном социологическом дискурсе. *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*. 2012. № 2. С. 73–77.
6. Мезенцева Н., Пальчук М. Публічні простори міст; осмислення через призму зарубіжного дискурсу. *Економічна та соціальна географія*. 2016. Вип. 76. С. 19–26.
7. Тищенко І. М. Міський публічний простір: підходи до визначення. *Магістеріум*. 2017. Вип. 59. Культурологія. С. 26–33.

References

1. Audit administrativnoi diial'nosti: Teoriia i praktyka. (2000). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
2. Benkhabyb, S. (2003). Prytiazaniya kultury. ravenstvo y raznoobrazye v hlobalnuiu eru. V.Y. Ynozemtsev (Ed.). Moscow: Lohos [in Russian].
3. Biortsel, T., Kheard-Laurot, K. (2012). Sety v systeme mnohourovnevoho upravleniya Evropejskym Soiuзом: osnovnye kontseptsyy y praktycheskyj rezultat. *Demokratyia y upravlenye: Ynformatsyonnyj biulleten yssledovatel'skoho komyteta RAPN po sravnytel'noj polytolohyy (SP-RAPN)*, 1 (13), 53–64 [in Russian].
4. Verlen, B. (2001). Obschestvo, dejstvye y prostranstvo. Alternatyvnaia sotsyalnaia heohrafiya. *Sotsyolohycheskoe obozrenye*, vol. 1, 2, 26–47 [in Russian].
5. Malchionkov, Y.E. (2012). Patterny sotsyal'noho prostranstva v sovremennom sotsyolohycheskom dyskurse. *Obschestvo. Sreda. Razvytye (Terra Humana)*, 2, 73–77 [in Russian].
6. Mezentseva, N., Palchuk, M. (2016). Publichni prostory mist; osmyslennia cherez pryzmu zarubizhnogo dyskursu. *Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiia*, issue 76, 19–26 [in Ukrainian].
7. Tyschenko, I.M. (2017). Miskyj publichnyj prostir: pidkhody do vyznachennia. *Magisterium*, issue 59: *Kulturolohiia*, 26–33 [in Ukrainian].

Lukin S. U., PhD in Economic, Associate Professor, Director of Center of Retraining and Professional Development of Employees of State Agencies, Local Governments, State Enterprises, Institutions and Organizations Regional State Administration, Kyiv
ORCID 0000-0001-6516-5605

THE PUBLIC SPACE OF THE CITY AS A TOOL FOR STUDYING THE EMPIRICAL MANIFESTATION OF TRANSFORMATIONAL CHANGES IN SOCIETY

The article presents the interpretation of the concept of public space of the city in order to attempt to represent it as an empirical manifestation of transformational changes in society. Accordingly, the term "space", an overview of the evolution of the concept of "public space of the city", functional aspects of design of public space of the city and main tendencies of its development at the present stage are outlined. The important direction of foreign studies of public spaces is considered, namely spatial analysis and planning aspects, which are being planned by the new formula at the present stage of transformational changes of society.

The area of public space and the limits of its publicity are extremely different in different cities, societies, transforming themselves under the influence of economic, social, political, geographical, historical and cultural factors.

An important area of foreign studies of public spaces is their spatial analysis and planning aspects. New public spaces are planned using the following formula: "first buildings, then spaces, then (perhaps) life". The result of applying this rule when planning the spatial development of a city is the uneven distribution of public spaces throughout the city with significant differentiation of the center-neighborhood.

Therefore, in this article we present modern characteristics of the city's public space, namely spatial analysis and planning aspects that can be traced to changes occurring in urban areas, we consider as one of the steps towards building a methodological toolkit for exploring changes in the modern city.

Continuing the development of ideas presented in the article, the author sees the unveiling of the heuristic potential of exploring the public space of the city to identify the social contradictions reflected in public space; as well as the development of specific tools for reflecting the transformational changes of society.

Key words: space, public space of the city, empirical manifestation, transformation, spatial analysis.

Надійшла до редакції 15.10.2019 р.